

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ ЯК ДОКТРИНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ ЗМІСТ

R. Primush,
PhD in Public Administration, Kyiv

TRANSFORMATIONAL CHANGES AS A DOCTRINAL ASPECT OF ENSURING THE SECURITY OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS: INTERDISCIPLINARY AND MANAGERIAL CONTENT

Статтю присвячено науковому дослідженню та висвітленню проблематики формування та розвитку трансформаційних змін як доктринального аспекту забезпечення безпеки соціально-економічних систем через міждисциплінарний та управлінський зміст.

Аргументовано показано, що проблематика забезпечення безпечного та стійкого розвитку соціально-економічної системи має важливе значення, що підтверджується широким обговоренням у наукових колах. Безперечно, що різні точки зору на цю проблему досліджено у вітчизняній та міжнародній науці, а також використовуються у практиці управління соціально-економічними системами різних рівнів. У наукових колах безпеку соціально-економічної системи трактують як багатогранну складну категорію і пов'язують, як правило, з безпекою підсистем: фінансової, соціальної та ін. Ряд авторів у соціально-економічних системах виділяють фінансову підсистему та пов'язують фінансову безпеку з фінансовою стійкістю системи. Останнім часом автори звертають увагу на кризи, що виникають, і зростаючі ризики фінансової стабільності, оскільки залишається важливим завдання підтримки потоку фінансування в реальну економіку. При цьому важливого значення набуває забезпечення економічної безпеки соціально-економічної системи з урахуванням системи соціально-економічних відносин, що складаються у процесі господарсько-фінансової діяльності окремих елементів системи як результат досягнення цілей функціонування всієї системи. Досягнення мети сталого та стабільного функціонування суб'єктів системи визначає вибір заходів, що створюють умови забезпечення економічної безпеки частин системи та сукупності їх соціально-економічних відносин.

Зроблено висновок, що система соціально-економічних відносин, зокрема сукупність фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку, забезпечує більшість економічних процесів. При цьому економічна безпека соціально-економічної системи загалом залежить від економічної безпеки сукупності фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку. Як бачимо, непередбачувані фінансово-економічні кризи різної природи, дестабілізація економіки — зумовлюють зростання важливості забезпечення економічної безпеки, змушуючи суб'єктів цих систем до перегляду завдань у забезпеченні економічної безпеки соціально-економічних відносин, зокрема фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку. Наростання нестабільності економіки тягне за собою зростання тіньових процесів. Через свою специфіку фінансово-кредитні відносини викликають інтерес з боку тіньових структур і стають інструментом відмивання незаконних доходів. Узв'язку з чим зростає роль налагодження економічної безпеки фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку, що визначає тематику подальших досліджень.

The article is devoted to research and coverage of the formation and development of transformational change as a doctrinal aspect of ensuring the security of socio-economic systems through interdisciplinary and managerial content.

It argued that the issue of ensuring the safe and sustainable development of the socio-economic system is important, as evidenced by the wide discussion in scientific circles. Undoubtedly, different points of view on this problem have been studied in domestic and international science, and are also used in the practice of managing socio-economic systems at different levels. In scientific circles, the security of the socio-economic

system is interpreted as a multifaceted complex category and is associated, as a rule, with the security of subsystems: financial, social and others. A number of authors in socio-economic systems identify the financial subsystem and link financial security with the financial stability of the system. Recently, the authors have drawn attention to emerging crises and growing risks to financial stability, as the task of maintaining the flow of funding to the real economy remains important. At the same time, it is important to ensure the economic security of the socio-economic system, taking into account the system of socio-economic relations that develop in the process of economic and financial activities of individual elements of the system as a result of achieving the goals of the system. Achieving the goal of sustainable and stable functioning of the subjects of the system determines the choice of measures that create conditions for ensuring the economic security of parts of the system and the totality of their socio-economic relations.

It concluded that the system of socio-economic relations, in particular the set of financial and credit relations of market participants, provides most of the economic processes. In this case, the economic security of the socio-economic system in general depends on the economic security of the set of financial and credit relations of market participants. As we can see, unpredictable financial and economic crises of various natures, destabilization of the economy — increase the importance of economic security, forcing the subjects of these systems to reconsider the tasks of economic security of socio-economic relations, including financial and credit relations of market participants. The growth of economic instability leads to the growth of shadow processes. Due to its specificity, financial and credit relations are of interest to shadow structures and become an instrument of money laundering. In this regard, the growing role of economic security of financial and credit relations of market participants, which determines the subject of further research.

Ключові слова: державне регулювання, державне управління, соціально-економічна безпека, безпека, трансформаційні зміни.

Key words: state regulation, public administration, socio-economic security, security, transformational changes.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Нині проблематика забезпечення безпечного та стійкого розвитку соціально-економічної системи має важливе значення, що підтверджується широким обговоренням у наукових колах. Безперечно, що різні точки зору на цю проблему досліджено у вітчизняній та міжнародній науці, а також використовуються у практиці управління соціально-економічними системами різних рівнів. У наукових колах безпеку соціально-економічної системи трактують як багатогранну складну категорію і пов'язують, як правило, з безпекою підсистем: фінансової, соціальної та ін. Ряд авторів у соціально-економічних системах виділяють фінансову підсистему та пов'язують фінансову безпеку з фінансовою стійкістю системи. Останнім часом автори звертають увагу на кризи, що виникають, і зростаючі ризики фінансової стабільності, оскільки залишається важливим завдання підтримки потоку фінансування в реальну економіку. При цьому важливого значення набуває забезпечення економічної безпеки соціально-економічної системи з урахуванням системи соціально-економічних відносин, що складаються у процесі господарсько-фінансової діяльності окремих елементів системи як результат досягнення цілей функціонування всієї системи. Досягнення мети сталого та стабільного функціонування суб'єктів системи визначає вибір заходів, що створюють умови забезпечення економічної безпеки частин системи та сукупності їх соціально-економічних відносин.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Науково-теоретичні уявлення про рівень наукової розробленості досліджуваної проблеми, її соціологіч-

не та соціально-філософське осмислення, можна скласти на основі значного кола наукових праць, що відносяться до різних періодів державно-правового розвитку та різних сфер вітчизняної науки, зокрема сучасні дослідження науковців Л. Акімової, О. Барановського, О. Власюка, В. Кириленка, В. Мартинюк, В. Франчука, натомість досі є недостатньо дослідженими питання визначення та обґрунтування теоретичних та прикладних питань трансформаційних змін як доктринального аспекту забезпечення безпеки соціально-економічних систем через міждисциплінарний та управлінський зміст.

Внаслідок чого метою даної статті є наукове обґрунтування та дослідження проблематики формування теоретичних та прикладних питань трансформаційних змін як доктринального аспекту забезпечення безпеки соціально-економічних систем через міждисциплінарний та управлінський зміст.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В сучасній літературі поняття "економічна безпека" розглядається щодо будь-якої соціально-економічної системи, яка може бути різного масштабу чи різного рівня: національного, регіонального, локального, натомість існування будь-якої системи передбачає набір певних елементів або підсистем, спрямованих на досягнення мети.

Цілі функціонування системи обумовлені її рівнем. Ціль представляється як системоутворююча: її досягнення впливає на існування економічної системи. Основна мета соціально-економічної системи є виробництво, розподіл, споживання та обмін ресурсів, продуктів та послуг, тоді як складна соціально-економічна система є цілісним, стійким, організаційно-оформленим, суспільно-матеріальним об'єднанням, де здійснюється скоординоване виробництво, привласнення та споживання матеріальних

благ та ресурсів для забезпечення життя членів суспільства, а також для формування матеріальної основи, необхідної у всіх інших сферах суспільного існування [1].

У системному процесі елементи системи або підсистеми становлять єдине ціле за допомогою зв'язків, які мають як вертикальний, так і горизонтальний характер. Дані зв'язки є між усіма системними частинами, між підсистемами та системами. Роль зв'язків у соціально-економічній системі визначається характером її впливу на ефективність перебігу соціально-економічних процесів. При формуванні зв'язків складається певна структура системи. Ці взаємозв'язки й утворюють систему соціально-економічних відносин. Тому основними елементами соціально-економічної системи є не лише складові, а й соціальні та економічні відносини між елементами системи, що відображають цілі функціонування системи та пов'язані з виробництвом, споживанням, розподілом та обміном матеріальних благ та ресурсів. Ці відносини поділяються на: вертикальні — сукупність відносин між державою, організаціями різних рівнів, людьми з метою реалізації економічних цілей; горизонтальні — між групами людей, між системами та підсистемами одного рівня у процесі реалізації своїх економічних інтересів.

Якщо говорити про безпеку системи в цілому, то в наукових колах її пов'язують з такою характеристикою, як стійкість, яка відображає стабільність та надійність структур та елементів системи [2, с. 39]. Тобто, мається на увазі, що її безпека може бути забезпечена сукупністю безпек її підсистем або елементів, але ми вважаємо, що забезпечення безпеки системи не може бути зведено до безпеки окремих її компонентів. Оскільки безпека системи — це завжди більше, ніж сукупність безпек підсистем. Функціонування складної системи залежить більше не від того, як діють її складові, а як її частини взаємодіють між собою. Взаємодія проявляється різноманіттям соціально-економічних відносин, що реалізуються через певні механізми взаємодії. У складній соціально-економічній системі її елементи та їх відносини постійно змінюються, що може привести або до оновлення системи, тобто появи якісно-нових властивостей, або до порушення взаємозв'язків та структур елементів, порушення її стійкості. Стійкість системи залежить від стійкості як кожного елемента системи, а й від цілісності взаємодій елементів системи [3, с. 73]. Порушення взаємодій та зв'язків між елементами веде до дестабілізації системи в цілому, отже, безпека системи повинна забезпечуватись безпекою цих взаємодій. Складна соціально-економічна система, будучи відкритою, формує та виявляє свої відмінні риси лише у процесі діяльності та взаємодії із зовнішнім середовищем, що надає зовнішню дію на систему. У зв'язку з динамічними, неоднозначними та нестабільними змінами соціально-економічних процесів зростає невизначеність зовнішнього середовища.

Негативні явища як зовнішнього, так і внутрішнього середовища системи можуть призвести до втрати стійкості, що спричиняє втрату стабільності функціонування економічної системи та зниження її рівня надійності та безпеки. Отже, потрібен певний механізм забезпечення економічної безпеки складної соціально-економічної системи, що впливає не тільки на елементи системи, але й на систему відносин між елементами, що попереджає ті загрози, які заважають досягненню мети

функціонування соціально-економічної системи [4, с. 40]. Економічні безпеки різних рівнів взаємопов'язані між собою і підпорядковані один до одного. Національний рівень включає регіональний, а регіональний — локальний. Водночас економічна безпека локального рівня є складовою регіонального та національного рівнів безпеки. При цьому економічна безпека "у вітчизняній моделі розглядається як багатовимірне явище, що має вертикальну складову суспільство — державу — людину та горизонтальну — бюджетно-фінансову, грошово-кредитну, валютну, зовнішньоекономічну, продовольчу, енергетичну та промислову безпеку". Економічна безпека не є сукупністю економічних безпек підсистем нижчих рівнів (вертикальна складова), або сукупностей економічних безпек елементів одного рівня (горизонтальна складова). Економічну безпеку соціально-економічної системи необхідно розглядати як безпеку елементів системи та системи взаємовідносин [5, с. 181]. Таким чином, ми вважаємо, що економічна безпека забезпечує стійкість, стабільність структур та елементів системи, здатність їх до розвитку, забезпечує стійкість та розвиток вертикальних та горизонтальних економічних взаємин елементів системи, створює умови для реалізації цілей функціонування системи.

Важливим фактором у забезпеченні економічної безпеки є забезпечення безпеки сукупності соціально-економічних відносин, у яких більшу частину займають фінансово-кредитні відносини суб'єктів ринку. Дане твердження обґрунтуємо роллю фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку у забезпеченні стабільності економічної, виробничої, соціальної, фінансової сфер держави. Фінансово-кредитні відносини суб'єктів ринку реалізуються у процесі господарської та банківської діяльності. Суб'єктами фінансово-кредитних відносин є організації різних масштабів та форм власності. Серед даних організацій виділимо кредиторів, посередників фінансово-кредитних послуг та позичальників. До посередників цих послуг можна віднести фінансові організації, у тому числі кредитні та некредитні, серед ключових завдань яких є створення умов, що сприятимуть розширенню можливостей фінансування широкого кола економічних агентів. Забезпечення доступності фінансово-кредитних послуг обумовлюється широким колом фінансових посередників та різноманіттям операцій, які утворюють сукупність фінансово-кредитних відносин [6, с. 300].

Різноманітність суб'єктного складу та видів операцій показує, що фінансово-кредитні відносини охоплюють усі стадії відтворювального процесу, займають значне місце у розподільчих процесах грошових ресурсів, тим самим визначаючи найважливішу роль для економічного розвитку. Показники фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку певною мірою відображають усі найважливіші сторони господарського функціонування: структуру та обсяг виробництва, територіальні та міжгалузеві відносини, обсяги кредитування тощо [7, с. 289—290].

За допомогою фінансово-кредитних відносин кожен суб'єкт господарювання забезпечується необхідними йому грошовими ресурсами, про що свідчить динаміка кредитування та ринок мікропозик, що дає підстави стверджувати, що стійкість і стабільність сукупності фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку є найважливішою умовою стійкості соціально-економіч-

ної системи, оскільки обумовлює ефективне накопичення та розподіл фінансових ресурсів фінансово-економічних процесів. Тому забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку є важливою складовою економічної безпеки соціально-економічної системи та є фундаментом для своєчасного реагування на виникнення загроз та непередбачених негативних факторів, а також для нейтралізації впливу криз різної природи. Примітно, що ключовою особливістю забезпечення економічної безпеки соціально-економічної системи, зокрема фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку, є формування антикризового механізму, який включає масштабні стабілізаційні програми. З цією метою державний регулятор розробив та здійснив комплекс заходів щодо захисту інтересів населення, підтримки бізнес-структур, збереженню потенціалу щодо забезпечення фінансовими послугами. Разом з тим основним трендом став розвиток і масштабне застосування дистанційних фінансово-цифрових сервісів, що, у свою чергу, породило наростання загроз, пов'язаних з кіберзлочинами, що також актуалізує питання вдосконалення економічної безпеки фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку [8, с. 19].

У цьому відношенні економічна безпека фінансово-кредитних відносин виступає найбільш вираженим індикатором стану економічної безпеки держави, показника нормалізації фінансових потоків і розрахункових взаємовідносин, розвитку фінансово-кредитного ринку, рівня захищеності інтересів суб'єктів фінансово-кредитних відносин, побудови середовища для інвестиційної активності.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Підводячи підсумки, можна зробити висновок про те, що проведене дослідження дозволяє сформулювати ряд рекомендацій, які дозволять активніше впроваджувати практики формування та розвитку трансформаційних змін як доктринального аспекту забезпечення безпеки соціально-економічних систем через міждисциплінарний та управлінський зміст. Натомість, очевидним постає те, що система соціально-економічних відносин, зокрема сукупність фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку, забезпечує більшість економічних процесів. При цьому економічна безпека соціально-економічної системи загалом залежить від економічної безпеки сукупності фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку. Як бачимо, непередбачувані фінансово-економічні кризи різної природи, дестабілізація економіки зумовлюють зростання важливості забезпечення економічної безпеки, змушуючи суб'єктів цих систем до перегляду завдань у забезпеченні економічної безпеки соціально-економічних відносин, зокрема фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку. Наростання нестабільності економіки тягне за собою зростання тіньових процесів. Через свою специфіку фінансово-кредитні відносини викликають інтерес з боку тіньових структур і стають інструментом відмивання незаконних доходів. У зв'язку з чим зростає роль налагодження економічної безпеки фінансово-кредитних відносин суб'єктів ринку, що визначає тематику подальших досліджень.

Література:

1. Акімова Л. М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247>.
2. Мартиненко В. В. Загрози економічній безпеці України в контексті викликів глобалізації. Економіка та управління національним господарством. Економічний часопис-21. 2011. Випуск 7—8. С. 39—40.
3. Рокоча В. В. Трансформація системи національної економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки. Економічна безпека. 2014. № 10. С. 71—78.
4. Воробйов В. І. Методичні основи побудови комплексної системи економічної безпеки підприємства. Наукові записки: наук. фах. вид. 2015. № 1. С. 38—44.
5. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ, 2011. 309 с.
6. Мунтіян В. І. Економічна безпека України: навч. посібник. Київ: Лібра, 2015. 462 с.
7. Олейников Е. А. Економічна і національна безпека: підручник для вузів. Київ: Іспит, 2005. 768 с.
8. Архирейська Н. В. Дослідження системних підходів щодо оцінки категорії "Економічна безпека". Ефективна економіка. № 8. 2013. С. 18—23.

References:

1. Akimova, L. M. (2016), "Essential characteristics of the main threats to the economic security of the state", *Derzhavne upravlinnja: udoskonalennja ta rozvytok*, vol. 10, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247> (Accessed 12 July 2022).
2. Martynenko, V. V. (2011), "Threats to Ukraine's economic security in the context of the challenges of globalization", *Ekonomika ta upravlinnja nacionalnym goshpodarstvom. Ekonomichnyj chasopys-21 The Economic Annals-XXI Journal*, vol. 7—8, pp. 39—40.
3. Rokocha, V. V. (2014), "Transformation of the system of national economic security in the conditions of globalization of the world economy", *Ekonomichna bezpeka*, vol. 10, pp. 71—78.
4. Vorobiov, V. I. (2015), "Methodical bases of construction of complex system of economic safety of the enterprise", *Naukovi zapysky*, vol. 5(1), pp. 38—44.
5. Yermoshenko, M. M. (2011), *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia* [Financial security of the state: national interests, real threats, security strategy], Kyiv, Ukraine.
6. Muntian, V. I. (2015), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic security of Ukraine], Libra, Kyiv, Ukraine.
7. Oleinykov, E.A. (2005), *Ekonomichna i natsionalna bezpeka* [Economic and national security], Ispyt, Kyiv, Ukraine.
8. Arkhireiska, N.V. (2013), "Research system approaches to evaluation category "Economic security", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 8, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2235> (Accessed 12 July 2022).

Стаття надійшла до редакції 15.06.2022 р.